

Corelația dintre limbă și putere în Republica Moldova

Prof. univ. dr. Ana Guțu,
Universitatea Liberă Internațională din Moldova

„...*Limba este un bun politic. Orice politică a limbii face jocul puterii consolidând-o prin unul dintre cei mai fideli piloni ai săi*”.

Claude Hagège.

Abstract: *This paper is about the correlation between language and power from political, economic, social and cultural point of view at the societal level in general and in the Moldavian society in particular. Due to the original approach, the comprehension of which is facilitated by graphs, the author could prove the pertinence of the stretchiness between language and power at different levels: politics, economics, society, culture. The existing misbalance between the position of Roumanian language and Russian language in the Republic of Moldova, and the real status of Roumanian in Moldavian society, emphasizes the role of the linguists in the definition of linguistic policy in the state.*

Keywords: *language, political power, economic power, social power, cultural power, Rumanian language, Russian language, education, European power.*

În calitate de fenomen universal ce definește umanitatea în esența sa primordială - limba, purtătoare de rațiune, va face și în continuare să curgă multă cerneală înainte de a-și divulga secretele cele mai ascunse și cele mai evidente, dintre care originea originară, mai mult decât funcționalitatea, structurile și raporturile, a fost, este și va fi piatra filozofală a gândirii lingvistice. Sacră, căci mai întâi a fost cuvântul, blestemată, căci o mulțime de literați au murit pe eșafod pentru că au practicat-o în toate varietățile sale, preafericită, căci rugăciunile îl glorifică pe Dumnezeu și împărăția sa, ucigașă, căci războaiele și revoluțiile au cerut sânge, paradiziacă, deoarece cele mai frumoase poeme cântă dragostea, atotputernică deoarece puterea aparține celor care o stăpânesc fără a ezita - Majestatea Sa Limba ne fascinează și ne ține captivi de-a lungul secolelor.

Înainte de a deveni favorita lingviștilor cercetători, limba și-a exersat din plin puterile, imediat după *confusio linguarum* din Babel. De altfel, înainte de Babel, limba se identifica cu puterea, în special cu cea a armoniei edenice, unde toate ființele umane, oh, miracol! comunicau fără obstacole, limba fiind o adevărată binecuvântare a Domnului. Însă, această binecuvântare s-a transformat repede în blestem în ziua când îndrăzneala oamenilor a fost pedepsită de Dumnezeu. De atunci peripeția limbilor nu face decât să se complice, limba ea însăși jucând rolul de *persona in fabula*, râvnită, adorată, batjocorită, cântată de nobili și servitori, filozofi și profani, tirani și proletari.

În acest articol vom încerca să demonstrăm că limba este putere, pe lângă faptul (și aceasta în primul rând) că este un dar divin. Ambele noțiuni sunt polivalente, polisemantice, și ar fi bine să începem cu definiții care vor fi luate în calcul în modesta noastră contribuție.

Nu vom filozofa în jurul lucrărilor platoniciene sau aristoteliene, dar, mai degrabă, vom începe cu o interpretare neo-saussuriană:

„*Saussure deosebește limba, percepută ca fapt social, de vorbire, ca și executare individuală a celui ce vorbește sau scrie. Prin limbă Saussure desemna sistemul însăși al limbii, adică ansamblul tuturor regulilor, care, în cadrul unei stări date a limbii, determină utilizarea sunetelor, formelor și a mijloacelor sintactice și lexicale. Cu alte cuvinte, limba este sistemul supraindividual, existența căruia este însăși condiția comunicării între oameni. Sistemul este atribuit societății și doar limba este raționabilă*” (trad. din fr. ne aparține) (Farago, 2004, p. 26).

Vom trece, deci, la aspectul social al limbii și mai ales, la raporturile și manifestările multiple care îi acordă statutul de putere, capabilă să influențeze cursul istoriei, să aibă efect asupra destinului civilizațiilor, națiunilor. Credem că util să ne imaginăm un graf, pentru a recurge, totuși, la tradiția aristoteliană, care ne va ajuta să angrenăm mai bine instrumentarul puterii la cel al limbii - entitate universală.

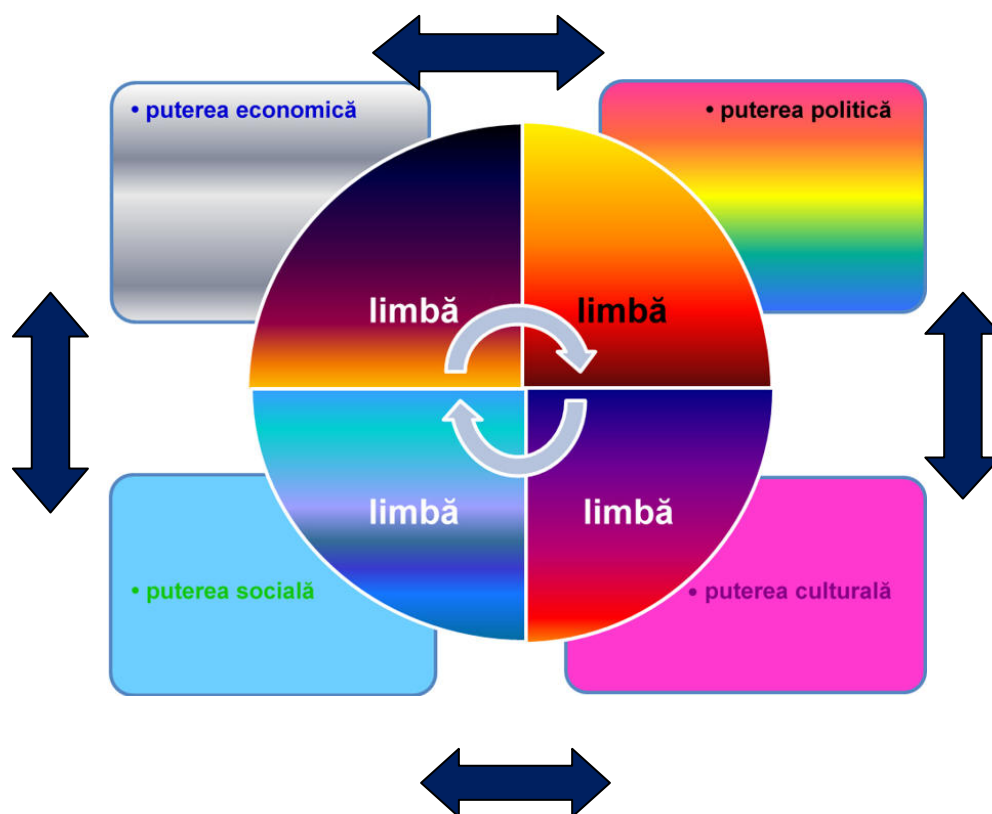

Fig. 1 Raporturile limbii cu diverse tipuri de putere într-o societate

Graficul cu patru laturi trebuie să fie văzut ca o entitate organică, aceasta fiind perfect divizibilă în elemente distincte. În primul rând, el poate fi articulat în dependență de direcția puterii exercitată de limbă. Astfel, am putea zice că limba are autoritate *extrinsecă* din punct de vedere a raportului său cu puterea politică și puterea culturală/civilizatoare. Pe de altă parte, raportul său cu puterea economică și socială este de natură *intrinsecă*. În același timp, nu putem separa într-un mod strict și tranșant componentele grafului, săgețile care unesc componentele, indică destul de clar esența interferentă a tuturor tipurilor de putere pe care le-am stabilit convențional la nivelul unei societăți. Bineînțeles, nu trebuie să confundăm aceste puteri, convențional stabilite pentru comoditate, în contextul abordării noastre, cu puterile din stat, din punct de vedere juridic, a căror separație, postulată de Montesquieu, poate fi prezentată în figura de mai jos, în următorul mod :

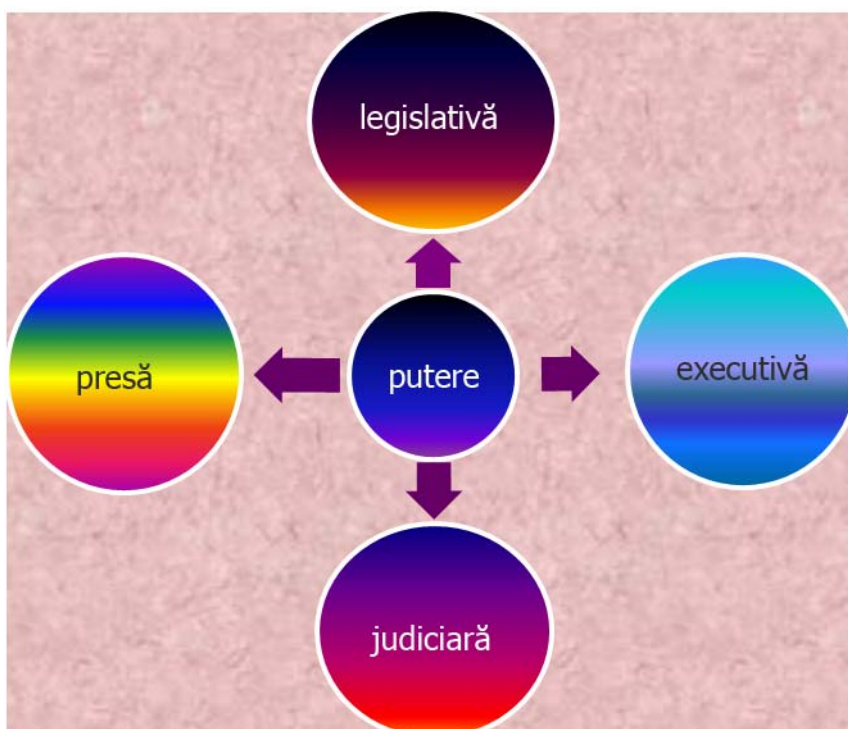

Fig. 2 Separația puterilor în stat

Conform câmpurilor interferente din fig. 1, limba se suprapune puterii, și această intimitate etanșă, poate ajunge până la identificarea puterii cu limba. Bineînțeles, acesta e cazul când autoritatea limbii merge mână-n mână cu puterea politică; este de ajuns să aruncăm o privire în istoria imperiilor: să ne amintim despre rolul limbii latine în Imperiul Roman. Spune-mi care-ți e limba, și eu îți voi spune din ce imperiu te tragi. Este adevărat că o astfel de zicală nu mai este actuală în cazul statelor-națiune de astăzi, care încă mai plătesc tribut istoriei. Limba latină, *lingua franca* în trecut, este astăzi o limbă moartă, doar un instrument de comunicare științifică pentru savanți, însă și limbă-mamă pentru familia limbilor romanice. Identificarea limbii cu puterea (politică) în virtutea coerciției sale extrinsece (Guțu, 2008) s-a manifestat pe larg în Imperiul Roman. Tot exemplul imperiilor ne permite să constatăm suprapunerea limbii celorlalte puteri: economică, culturală și socială. Dominarea limbii latine era o condiție sine qua non pentru a asigura libera circulație a persoanelor, a mărfurilor, a banilor. Un soi de valori latine care au fost doar preluate de UE.

„...Unitatea limbii reprezintă interes pentru putere. Diversitatea limbii incomodează puterea : varietatea modului de a se exprima este deja un obstacol în calea circulației banilor, și de asemenea, varietatea modului de gândire” (Hagège, 2002, p. 270).

Limba latină era limba vorbită de senatori, militari, filozofi și de plebe. Evident, că latina magistraților nu era aceeași ca și cea a soldaților romani. Latina vulgară era limba care intra în contact cu limbile din teritoriile romanizate. Acesta este rezultatul existenței de astăzi a dubletelor etimologice în limba franceză, de exemplu: *fête - festival, goût-gustativ*. Limba latină a exercitat puterea sa politică, civilizatoare, economică pe parcursul existenței Imperiului Roman. Odată cu prăbușirea imperiului, influența limbii latine s-a redus la conturarea hărții lingvistice a limbilor care au receptat latina și i-au adoptat influențele. Același fenomen de interferență a puterilor, asupra cărora limba și-a exersat autoritatea, a avut loc în fosta U.R.S.S., un imperiu mai recent, unde limba rusă, nedeclarată constituțional (sic !), era limba de comunicare între republicile sovietice -« surori ». Federația Rusă, în

calitate de țară dominantă în fosta U.R.S.S., a impus limba rusă atât în politică, cât și-n economie, cultură și societate. Plus la toate, luase naștere un fenomen conex: limba de lemn, având ca scop proliferarea substantivelor în detrimentul verbelor, pentru a duce în eroare spiritul receptor și pentru a crea un efect de falsă percepere a realității:

„Regimul sovietic încă mai constituie un exemplu uimitor, cel, care poate fi calificat drept « logocrație ». Se cuvine, de fapt, să analizăm în termeni lingvistici faimoasa « limbă de lemn », definită ca un stil prin care se asigură controlul asupra tuturor lucrurilor, mascând realitatea cu ajutorul cuvintelor” (Hagège, 2002, p. 268).

Puterea politică exercitată prin limbă este de asemenea pregnantă în cadrul regimurilor și dictaturilor. Bineînțeles, ne gândim la regimul nazist care a exploatat la maximum limba germană în discursurile de propagandă, aceasta devenind limba războiului. În cadrul regimurilor și dictaturilor limbile dominante înspăimântă.

„Cu siguranță, regimurile dictatoriale nu preferă să fie identificate. Cum să rămână ele indiferente față de limbă? O proprietate unică a limbii, pe drept cuvânt, e cea de a fi o putere clandestină. Exercițiul limbii, în mod explicit non-declarat, este acel al supremației” (Hagège, 2002, p. 269).

Este adevărat că germană a plătit pentru că a fost limba regimului nazist. Interzisă de organisme internaționale, această limbă extraordinară care a fost limba a circa 1000 de filozofi, își face cu greu loc în multilingvismul european, pierzând competiția cu limba franceză și chiar alte limbi europene.

Regimul stalinist, în U.R.S.S. a luat toate măsurile necesare pentru a asigura dominația limbii ruse. Cenzura era atât de cumplită încât toate traducerile capodoperelor din literatura universală spre limbile republicilor surori se făcea prin intermediul limbii ruse. O limbă este un instrument perfect al unei dictaturi. În această calitate ea a constituit adesea un pretext pentru a comite crime împotriva lingviștilor.

„De ce limbile sunt atât de des mizele unor confruntări violente, precum cele de altădată sau cele recente, ne mulțumim doar cu exemplele secolului al XX-lea : Grecia, India și Belgia? Meseriile ce țin de limbă sunt și ele riscante : istoricul și filologul iranian A.Kastravi, care a propus să dezarabizeze o parte a lexicului persan, a fost asasinat în 1946 fiind considerat dușman al islamului; și Stalin, în 1936, l-a trimis pe lingvistul E.D. Polivanov în fața unui pluton de execuție, doar pentru faptul că el aprecia limbile turcești și avea o părere ostilă față de dogmele marxiste, dominante în acea epocă” (Hagège, 2002, p. 267).

Caracterul extrinsec al autorității politice al limbii ruse alias coerciția, a avut o influență directă timp de 70 de ani. Chiar și după 19 ani după declararea suveranității Republicii Moldova, această coerciție continuă să se manifeste și astăzi. Vom examina pe rând cele patru componente ale puterii, ce intră în corelație cu limba, în baza situației socio-lingvistice actuale din Republica Moldova.

Puterea politică și limba. Dincolo de realitatea demografică – 80% din populația RM sunt băștinași vorbitori de limba română (5,8 % - ruși, 11%-ucraineni, 2% - găgăuzi etc), limba română se poate considera doar parțial la ea acasă în Republica Moldova din punct de vedere politic. Din păcate, există o lege deja obsoletă privind funcționarea limbilor, adoptată încă în 1989 în perioada U.R.S.S. , lege care instituie un bilingvism dezechilibrat, ce nu se mai potrivește cu evoluția puterilor exercitate de limba română în Republica Moldova pe dimensiunea culturală și mai ales socială. Importanța limbii ruse în RM persistă prin inerție, având câștig de cauză în fața limbii române în pofida faptului că rusa e vorbită și utilizată ca primă limbă de comunicare de doar 16% din populație. Această limbă, minoritară din punct de vedere a utilizării sale conform structurii demografice, are veleități de limbă majoritară, cu atât mai mult că ea beneficiază de toată susținerea de care o limbă are nevoie :

mass-media, canalele TV și radio, internet, favoruri din partea unor partide politice. Vom prezenta mai jos un alt graf care explică structura puterii politice conjugată cu limba.

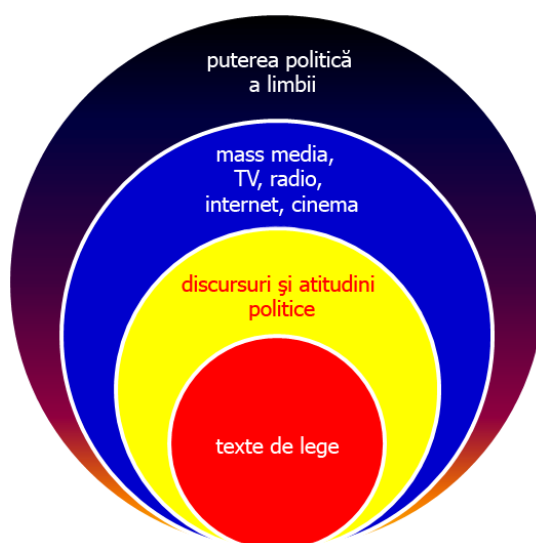

Fig. 3 Părțile componente ale puterii politice a limbii

Dacă vom face analiza părților componente ale grafului (situația socio-lingvistică în RM), vom constata fără dificultate că puterea politică a limbii române versus puterea politică a limbii ruse este departe de a fi echilibrată, cel puțin, proporțională cu cea demografică. Argumente: toate textele de legi sunt bilingve, o sumedenie de funcționari pierde practic timpul la parlament, dar și prin ministere pentru a traduce legile și ordonanțele în limba rusă, și toate acestea se fac pentru un număr minim de funcționari care nu cunosc limba română. Bani aruncați în vânt și efortul uman înmulțit la timpul (ultimele două sunt neoresurse prețioase într-o economie performantă) nu justifică scopul final : de a asigura înțelegerea documentelor oficiale unui număr relativ mic de funcționari. Raportul cost-beneficiu, de care vorbea M. Gheorghe Moldovanu în cercetarea consacrată bilingvismului în RM, este denaturat în mod nejustificat și demonstrează o cheltuială disproporționată a fondurilor publice (Moldovanu, 2007, p.296).

În ceea ce privește componenta *discurs politic și atitudine politică*, am constatat o favorizare a limbii ruse manifestată de partidului comunistilor care s-a aflat la putere timp de 8 ani (rusa era limba preferată a liderului său în detrimentul limbii române în discursurile sale di cadrul congreselor, manifestațiilor publice cu caracter republican, în cadrul conferințelor de presă, în cadrul emisiunilor televizate), fapt ce a influențat enorm opinia publică a alegătorilor. Însă, exemplul limbii vorbite de liderul comunist din RM nu este de urmat, căci în materie de apanaj lingvistic, el este produsul unei subculturi lingvistice, care amestecă dialecte, argouri presărate cu împrumuturi din rusă.

Puterea politică în RM s-a schimbat după alegerile din 29 iulie 2009, fiind astăzi în mâinile unei noi clase politice. « Fața » lingvistică a liderilor politici s-a schimbat și ea. Ei sunt vorbitori ai unei limbi române corecte, sunt capabili să țină discursuri improvizate, nu doar scrise din timp, discursuri coerente, logice și convingătoare, în perspectiva unei adevărate democrații a comunicării politice, care admite diferența de opinie și libertatea expresiei. Cu toate acestea, spiritul receptor al cetățenilor face deja diferența între liderii cei mai « dotați » verbal și cei care rămân încă în zona modestă a artei oratorice. Fără a cita exemple, am putut remarca raportul de proporționalitate directă care există între capacitățile oratorice ale liderilor și popularitatea lor în rândul electorilor. În această ordine de idei trebuie să-i dăm dreptate lui Claude Hagège care afirma:

„...cel ce posedă limba este împuternicit de autoritate. De o mai mare autoritate decât cel ce are o comandă ezitantă. Omul de Stat, dacă reușește ca Atatürk în Turcia, să controleze cursul limbii în una din perioadele decisive, adaugă puterii sale o altă putere, anonimă și eficace” (Hagège, 2002, p. 270.).

Nu știm dacă această putere a unui lider politic este atât de anonimă, poate doar în măsura în care susmenționata putere e mai puțin resimțită în mediul non-avizat, însă, intelectualii, bineînțeles, știu să aprecieze și să vadă diferența între o vorbărie demagogică, limbă de lemn, « logocrație » și o ținută lingvistică austeră, sobră, concretizată în aserțiuni punctuale.

Componenta următoare a grafului - presa, audiovizualul, internetul – este, în cazul realității din RM, un exemplu pregnant al dominației limbii ruse. Există incomensurabil mai multe reviste și ziare în limba rusă decât în limba română, există mai multe canale de televiziune și radio în rusă decât în română, difuzate de prestatorii serviciilor respective cu grave încălcări ale Codului audiovizualului. Am inclus această componentă în puterea politică și nu culturală, din motivul că presa în Republica Moldova nu este încă liberă, ea este angajată, și atât presa cât și audiovizualul de limbă rusă, bineînțeles, exprimă, aproximativ la 95% din emisiunile difuzate, simpatie și adorație pentru partidul comunistilor, acesta la rândul său, susține acordarea statutului de limbă oficială pentru limba rusă în RM.

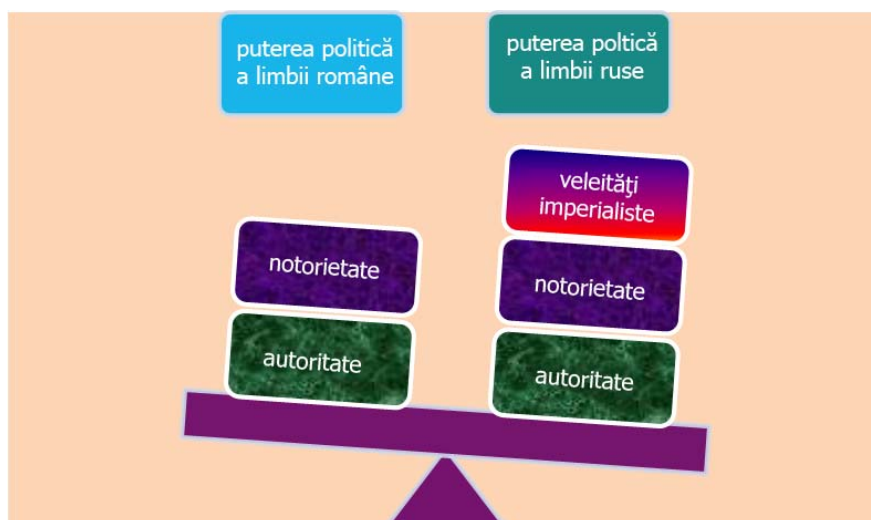

Fig. 4 Balanța puterilor politice ale limbii române și ruse în RM

Figura ne indică, într-un mod simbolic, dar pertinent, retardul pe care îl atestă limba română în elanul său de a deveni o putere politică, și prin urmare, un instrument eficace de asigurare a comunicării în frontierele unui stat cu grave probleme secesioniste (regiunea Transnistriană). Acest deficit de putere politică atribuit limbii române este agravat de discuțiile inutile în jurul denumirii limbii, discuții ce au servit drept fundament ideatic pentru doctrinele politice. Astăzi în RM puțin contează doctrina, întrebarea este mai degrabă următoarea: dacă tu denumești limba ta român - tu ești, deci, pro-european, dacă tu denumești limba ta moldovenească - tu ești, deci, un pro-estic, un nostalgic al imperiului sovietic. Aceleași întrebări sunt valabile și pentru chestiunea identitară (Guțu, 2008). Mult mai problematică pare a fi reforma constituțională. Faimosul articol 13 din Constituție riscă să se transforme în piatră de încercare, devansând agitații pe care le va declanșa, problema alegerii președintelui. O constituție adoptată prin referendum ar trebui să solicite părerea poporului la întrebarea: care este denumirea corectă a limbii? Opinia noastră e univocă: nu. Într-un teritoriu care a fost deznaționalizat, după răpirea Basarabiei de Rusia țaristă în 1812,

teritoriu ce a trecut prin ocuparea sovietică în secolul al XX-lea, unde o parte din cetățenii în vârstă nu au reușit încă să asimileze alfabetul latin din 1989, nu se pune problema de a organiza un plebiscit pe o astfel de chestiune. Savanții și-au expus clar și irevocabil părerile cu referire la acest subiect. Punct final. Nu suntem în Macedonia, unde dorința politică implică afirmarea existenței unei limbi macedonene, lingviștii știu că este aceeași limbă - bulgară. Noi nu mai suntem în fostele țări iugoslave unde în perioada imperiului toți vorbeau sârba-croata, și astăzi la nivel politic constatăm existența unei multitudini de limbi, motivate de numele țărilor declarate recent independente. Acum e rândul lingviștilor să intervină în acea zonă, ce poate fi mai judicios decât reflecția lui Hagège la acest subiect:

„Dacă nu intervin (lingviștii), ei abandonează inițiativa celor care, indiferent de situație, nu-și pun problema de a obține binecuvântarea pentru a interveni ei înșiși, în permanență, prin ..legi, asupra destinului limbilor. Lăsând cale liberă inginerilor, matematicienilor,, juriștilor care inventează – și deseori reușesc să acrediteze aceste invenții - tehnoclectele, lingviștii riscă să se lase să înțeleagă faptul că limbile sunt chestii mult prea complicate pentru a fi încredințate lingviștilor” (Hagège, 2002, pp. 270-271).

Este momentul ca lingviștii din RM să se implice activ în procesul scrierii legilor referitor la politicile lingvistice, cu atât mai mult că potențialul savant este foarte solid și tenace pentru a revendica venirea erei adevărului științific ca și judecată de valoare în ultima instanță. Apoi vine rândul sistemului educațional să continue opera lingviștilor. Vom mai reveni la acest capitol mai jos, în paragraful *Puterea culturală a limbii*.

Puterea economică a limbii. Materialul, în ciuda viziunilor noastre idealiste, este râvnit și el de limbă. Să ne amintim de faimoasele călătorii ale geografilor și ale comercianților. Produsele exotice aduse de peste mări au introdus în limbile țărilor importatoare, împreună cu produsele, și denumirile acestora. Astfel, limbile bogaților comercianți găzduiau, volens nolens, noile denumiri, desemnând în special produsele de lux, sau altele, de care curțile regale nu se puteau lipsi. Astfel, coloniile devin surse de îmbogățire economică, dar și lingvistică. De fapt, este o mișcare inversă a exercițiului unei veritabile puteri economice a limbii, care este tot timpul exocentrică-extrinsecă. Propunem graful No5, care reprezintă părțile componente ale puterii economice a limbii, facem abstracție de imperiile cunoscute în istorie, ne raportăm în special la epoca modernă, și mai exact la cazul RM. Trebuie să menționăm negreșit scopurile strategice pe termen lung ale părinților fondatori ai U.R.S.S. când au planificat economiile celor 15 republici-surori complet dependente de Rusia. De fapt, n-au existat niciodată în RM în perioada sovietică întreprinderi capabile să asigure singure un proces economic începând cu etapa transformării materiei prime până la etapa fabricării produsului final. Fără a mai vorbi de dependența sută la sută a RM față de gazele rusești. Iată, deci, prima componentă a puterii economice a limbii: monopolurile. Compania Moldova-gaz este întreprinderea fiică a gigantului Gazprom rus, deținând pachetul majoritar de acțiuni. Dominația limbii ruse în interiorul companiei cu o succesiune de directori care nu vorbește româna, este evidentă. Nici nu poate fi vorba de un bilingvism, ci de un monolingvism, altfel zis, dominația unei limbi minoritare nu doar în interiorul companiei, ci și în afara ei, căci în prezent gazul înseamnă totul în economia moldovenească.

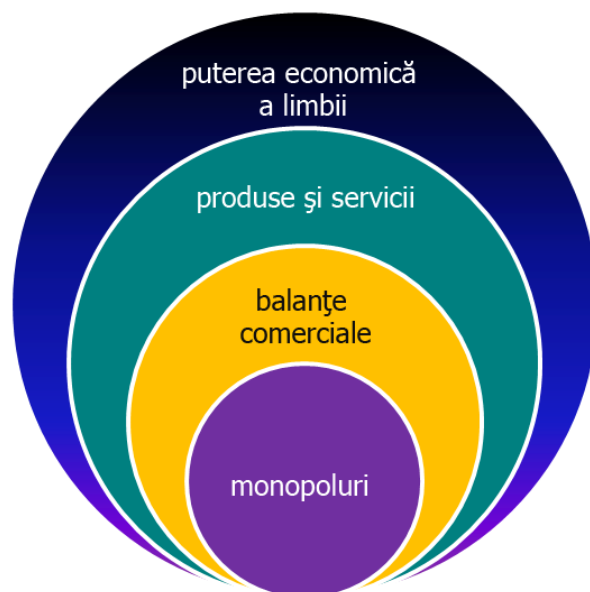

Fig. 5 Componentele puterii economice a limbii

Balanța comercială în RM este de ani buni excedentară. Această stare a lucrurilor durează de la obținerea independenței. În lipsa unei politici economice echilibrate, care ar proteja producătorii autohtoni, RM importă, importă și iar importă. Și, exact ca în perioada imperiilor, produsele vin cu denumirea lor originală. Cele mai cunoscute mărci beneficiază de scutiri de taxe în țările din Est, mai ales în Rusia. Să examinăm componenta produse și servicii, pentru a urma structura din fig. No5. Dacă cumpărați un produs Garnier, l'Oreal, poate mai puțin Dior, veți găsi o notă în rusă. Este adevărat că-n virtutea unei legi privind publicitatea și importul produselor, ele trebuie să fie însoțite obligatoriu de o notă tradusă în limba oficială, adică, în română. Însă cine va citi o notă sau o instrucțiune de utilizare scrise cu litere atât de mici și indescifrabile? Astfel, consumatorul se mulțumește să le citească în rusă. De aici și vine amestecul catastrofal al termenilor ce țin de menaj, produse cosmetice etc. cunoscute de populație mai degrabă în rusă decât în română. Este și mai groaznică situația în sfera serviciilor...Avionul Dumneavoastră aterizează pe aeroportul din Chișinău. Grănicerii vorbesc doar limba rusă, în cea mai mare parte a cazurilor, șoferii de taxi vă propun serviciile lor în limba rusă, foarte multe oferte de publicitate la aeroport sunt în rusă, ca și panourile de pe drumul ce duce spre centrul orașului. În cel mai bun caz, unele panouri sunt bilingve. Sunteți la expoziția de tehnologii și produse noi. Moderarea și prezentarea se fac în limba rusă. Sunteți la decernarea premiilor pentru cel mai bun producător de vinuri sau la o loterie de produse electrocasnice – același *deja vu*. Recurgeți la serviciile unui taxi, al oricărei companii - nici una dintre ele nu utilizează româna ca limbă de comunicare între șoferi și centrală! Niciuna! Sunteți în suprafețele mari - 8 vânzători din 10 vă vor deservi în rusă. Nu cunosc nici măcar formulele de salut în română. Aceasta e realitatea. O realitate tristă pentru limba română în RM din perspectiva puterii sale economice. Suntem siguri că reprezentarea grafică a puterii economice a limbii române este absolut identică cu reprezentarea puterii sale politice.

Puterea culturală a limbii. Suntem deja pe un teren mult mai cunoscut și foarte indicat în materie de limbă.

„Nicio limbă nu poate să existe fără a fi consolidată în contextul cultural, la fel cum nicio cultură nu poate să existe dacă nu este la mijloc o limbă naturală. Limba este,

deci, inima ce bate în interiorul culturii și doar interacțiunea lor poate da naștere energiei vieții” (Benjamin Lee Whorf, citat după Han, 2009, p.114).

Chiar și conceptul limbii este indisociabil legat de cel al culturii, al civilizației. Propunem graful următor, care postulează componentele puterii culturale a limbii. Nu e dificil să constatăm că fundamentul puterii culturale a unei limbi este educația.

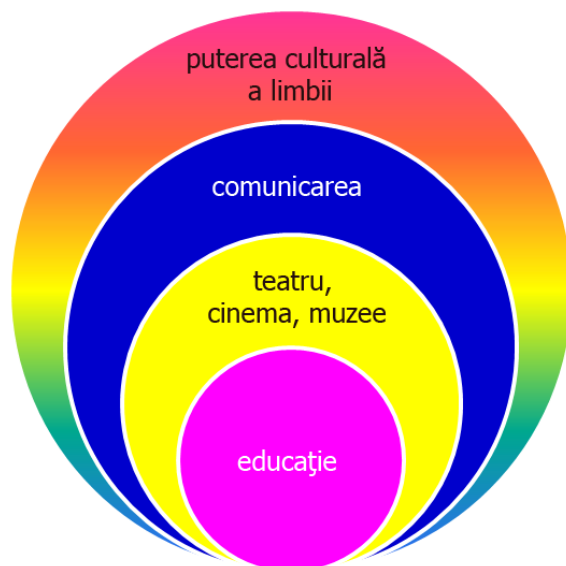

Fig. 6 Componentele puterii culturale a limbii

De fapt, în RM, începând din 1989 româna este învățată la școală și datorită educației corecte a noilor generații. La 7 aprilie 2009 a avut loc revoluția twitter la Chișinău. Este pentru prima dată în acest articol când vom remarca progresul incontestabil al limbii române în sistemul educațional din RM, în raport cu alte sectoare ale societății: politic și economic, de exemplu. Care a fost nemulțumirea tinerilor revoltați din piața centrală a capitalei RM? O revoltă față de rezultatele alegerilor fraudate de comuniști, dar și o revoltă împotriva subculturii politice și lingvistice a comuniștilor. Tinerii educați în spiritul valorilor europene au declarat toleranță zero față de această subkultură care le era impusă cu forța prin intermediul mass-mediei angajate, prin intermediul deciziilor politice incorecte, deseori ducând la ingerința grosolană a politicului în educație. Fenomenul a fost amplificat de componenta comunicării, multiplicată, la rândul ei prin performanțele noilor tehnologiilor. Vom fi de acord cu Utaker, care reiterează ideea saussuriană referitor la esența instrumentalistă a limbii în calitate de fir conductor în materie de comunicare și amplificată de în proporție geometrică prin importanța pe care o au tehnologiile în comunicare:

„Imaginea limbii-instrument pare a fi mult mai modernă decât cea a limbii-organism. Ca toți contemporanii săi, Saussure pune accentul pe comunicare și pe faptul că omul e cel ce vorbește și comunică. Însă, diferența sa se măsoară prin utilizarea particulară a termenului « instrument ». Noile tehnologii de comunicare – telegraful, telefonul – vizualizează comunicarea ca transmitere: un mesaj este transmis de un emițător unui receptor, datorită unui cod și unui mijloc de comunicare (sau un canal); telegraful a inspirat astfel, o nouă teorie a limbajului” (Utaker, 2002, p. 212).

Nu doar mașinile au evoluat: în perioada lui Saussure era telegraful, astăzi este internetul cu rețelele de socializare cum ar fi facebook sau twitter. Căci, revoluția de la Chișinău a fost una organizată pe Twitter – un nou mod de comunicare fulminantă prin internet, telefoane portabile etc. Uneori trăiesc un sentiment de rușine pentru faptul că în țara ultimului bastion comunist – RM – populația a întârziat considerabil pentru a detrona un

regim antipopular, sincronizându-și evenimentele cu Iranul, o țară musulmană. Și acest retard se datorează de asemenea educației, în acest caz deja, în sensul larg al cuvântului: educația populației. Or, această educație se face dacă și statul este cointerestat în ea. De altfel, statul trebuie să se îngrijească primul de problema educației cetățenilor săi.

Care este statutul limbii ruse în sistemul educațional? În învățământul preuniversitar rusa e o disciplină obligatorie în curricula școlară începând cu clasa a V-a. Elevii liceelor românești vorbesc toți rusa fără dificultăți. Nu putem afirma același lucru și despre elevii liceelor rusești. Doar cei mai buni din cei buni reușesc să învețe româna. De ce? Li s-a incriminat de mii de ori profesorilor de română că nu ar avea metode bune de predare a limbii române, că ar fi întocmit curricula nereușită etc. Fals. Să revenim la puterea politică a limbii ruse în RM – la componenta mass-media, TV, radio și internet. Aici găsiți răspunsul.

Totuși, eforturile constante, deseori supraumane, depuse deseori în condiții economice precare (facem referire la profesorii din provincie) au asigurat limbii române un loc și un rol primordial în formarea generațiilor tinere. Vivat Academia, vivant profesores! Și trăiască revoluția tinerilor !

Teatrele în RM pun în scenă spectacole în limba română. Există un teatru rusesc la Chișinău, cu tradiții bogate. Însă teatrul este o artă mai puțin populară printre tineri decât cinematografia, de exemplu, care în RM este exclusiv în limba rusă. Filmele sunt importate din Rusia, deci sunt dublate în rusă. Și toate acestea în condițiile în care tinerii de astăzi, căci au aptitudini pentru limbi, posedă fără dificultate limba engleză și franceză. Doar metaforic putem vorbi despre exportul cultural, pe de o parte, al artei cinematografice americane înveșmântată într-un apanaj lingvistic rusesc. Această stare a lucrurilor, din păcate, duce la o lene a spiritului, căci spectatorul refuză să citească subtitrările și se lasă subjugat de sunetul dublat. Am fost surprinsă să aud opiniile unor cetățeni moldoveni care preferă filmele dublate în rusă în detrimentul filmelor în original. Care e deci imaginea balanței puterii culturale a limbii române raportată la cea a limbii ruse? Poate aceasta:

Fig. 7 Balanța puterii culturale a limbilor în RM

Puterea socială a limbii. Doctrina statului-națiune nu poate fi de actualitate, mai ales în cazul RM. Coeziunea socială devine elementul integrator într-un stat unde funcționarea limbilor riscă să declanșeze fenomene discriminatorii. Noi considerăm că puterea socială a limbii constă în capacitățile sale de a asigura integrarea socială a indivizilor într-o societate dată și de a evita excluderea ca formă a discriminării. Imaginea, care structurează puterea socială a limbii, evidențiază trei segmente. Am exclus segmentul confesiunii cu mențiunea că

româna rămâne limba predilectă a confesiunii, fără a trece sub tăcere divizarea mitropoliei ortodoxe în cea dependentă de Moscova și cea dependentă de București.

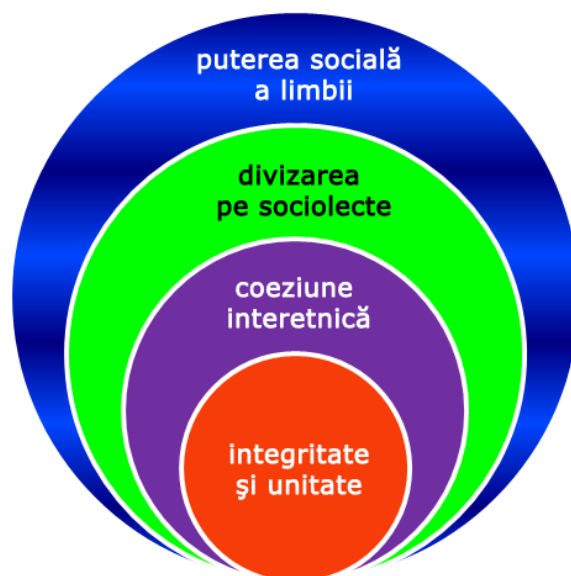

Fig. 8 Componentele puterii sociale a limbii

Așa cum ne permite graficul să distingem, propunem, în calitate de componentă fundamentală a puterii sociale a limbii, integritatea normativă. În general, tot vorbind de limba română trebuie să remarcăm integritatea acestei limbi și puterea ei de rezistență în fața ocupațiilor lingvistice suferite de-a lungul istoriei. Începând cu romanizarea, care a durat mai puțin de două secole (de la 106 până la 271) și care astăzi e contestată de unii savanți. Explicarea romanizării provinciei dacilor este doar mitică, deoarece e greu să-ți imaginezi că un popor poate să-și abandoneze limba în schimbul celei ocupanților, ocupație care a durat doar 150 ani, după care poporul continuă să persevereze cu tradițiile și obiceiurile sale. Acest mister al unității și al integrității limbii române (spre deosebire de limba germană, spaniolă sau franceză) se amplifică în cazul limbii române din Basarabia, anexată în 1812 la Rusia, în curând vor fi 200 de ani de atunci. Basarabia și-a păstrat limba intactă. Limba română nu cunoaște dialecte, cu excepția regionalismelor, însă aceasta e o problemă minoră pentru o limbă atât de integră. În Republica Moldova nu există problema dezintegrării lingvistice (dialectale sau argotice) în cazul limbii române. În ciuda obstacolelor create de conviețuirea cot la cot cu limba rusă, în ciuda tuturor presiunilor mediatice, acest atu vine să consolideze puterea socială a limbii române.

O altă componentă a puterii sociale este rolul limbii române ca instrument de comunicare interetnică, altfel spus, ca instrument de comunicare între minoritățile etnice ce locuiesc pe teritoriul RM. Spre marele nostru regret, româna este în incapacitatea de a-și asuma acest rol, fapt ce constituie o consecință directă a politicilor lingvistice incorecte sau mai degrabă a lipsei unor astfel de politici în RM după obținerea independenței. Ciudat lucru, găgăuzii insistă să i se acorde limbii ruse statutul de limbă oficială, fără ca ei să se preocupe cu adevărat de studii autentice ale propriei lor limbi – găgăuza, de fapt, o variație a limbii turce. Găgăuzii nici în clasele primare, nici la gimnaziu, cu atât mai mult la liceu sau universitate, propria lor limbă. Și plus la toate, există o politică de refulare completă a limbii române, politică ce este pusă în practică în școală, și chiar în instituțiile publice. Din punct de vedere civilizator găgăuzii procedează incorect, ba chiar ingrat față de populația majoritară care a găzduit această poporație turcică, a cărei reprezentanți au fost mereu scutiți de responsabilități fiscale și militare de-a lungul istoriei, și care a primit autonomie teritorială

imediat după declararea independenței RM. Cât privește celelalte minorități etnice – ruși, ucraineni, bulgari, evrei – aceștia preferă limba rusă ca și limbă de comunicare interetnică.

Divizarea limbii române în sociolecte se manifestă la nivelul profesional, noi am spune că e vorba de o diglosie, deloc dialectală, ci care se reduce la diferențe de ortoepie. Această diglosie pare să accentueze diferențele între locutorii intelectuali și cei care reprezintă medii profesionale intermediare. Totuși, integritatea limbii române se manifestă într-un mod evident, căci nu există sociolecte în RM, nu există argouri, nu există limbă de cartier, cum ar fi argoul convențional ce se bazează pe inversarea silabelor în cuvintele limbii franceze (le verlin). Același adevăr, ce ține de integritatea limbii, este valabil și pentru limba rusă vorbită în RM, cu atât mai mult că minoritatea rusă este concentrată în mediul urban. Uneori, savanții-lingviști au dreptate în a-și exprima nemulțumirea, asemenea lui Barthes, față de diferențele de limbă datorate mai ales diferențelor de mentalitate și de gândire:

„În cultura noastră, în pacea culturală, Pax culturalis căreia ne supunem, există un război de nestăvilit al limbilor : limbile noastre se exclud una pe alta ; într-o societate divizată (de clasa socială, bani, originea școlară), limba, ea însăși, se divizează. Ce parte a limbajului, eu, intelectual, aş putea solidariza cu un vînzător din lanțul de mari magazine ?...separarea limbilor este un doliu permanent” (Barthes, 2002, p. 114).

Rateurile RM pe parcursul celor 19 ani de independență privind „alfabetizarea” populației, căci limba română a îmbrăcat haina latină în 1989, sunt legate de lipsa unor politici lingvistice bine determinate la nivel de stat. În mod normal, nu doar școala ar trebui să aibă sarcina de a pune în circulație limba română, de a se îngriji de vorbirea și scrierea corectă în limba română, dar și instituțiile publice : în primul rând, mass-media, în special, audiovizualul. În acest sens susținem opinia cercetătorilor români apropo de influența directă pe care o au mijloacele tehnice la perfecționare culturii lingvistice a oamenilor:

„Prin intermediul unui suport de transmitere tehnică (o producție scrisă, audio-vizuală etc), comunicarea mediatică cotidiană facilitează construcția relațiilor sociale interpersonale care se situează la un anumit nivel și cunoaște forme distincte conform cadrelor situaționale, finalităților și subiectelor vizate, limbajul în acest caz este considerat ca un mijloc de a influența un context interlocutiv” (Coroi, Balatchi, 2008, p. 48).

Bilanțul: componentele puterii sociale a limbii române în Republica Moldova sunt dezechilibrate la capitolul comunicare interetnică. Perfecționarea acestui segment va lua mult timp pentru a inversa balanța și a face ca limba română să devanseze limba rusă la capitolul dat.

Puterea europeană a limbii. Această parte a articolului nu va fi consacrată limbii române, chiar dacă româna este deja printre cele 23 limbi ale UE. Ne vom rezuma, mai degrabă, la o concluzie, pentru a nu da impresia unei dușmăanii în plină eră a globalizării și a melanjurilor cultural-lingvistice tot mai pronunțate.

„Multilingvismul echivalează cu turnul Babel, însă, în același timp, el duce la o concurență a limbilor, ceea ce e încurajator pentru creativitate, pentru a merge contra complezenței culturale și a « mediocrizării » Învățămintul și literatura pot contribui enorm la această construcție”. (Modreanu, 2008, p. 338).

În instituțiile europene se atestă o limbă provenită din utilizarea diferitor limbi europene. Este vorba de *limba europanto*:

„limba europanto va fi o formă de eliberare lingvistică, o adaptare culturală a limbii engleze. Condițiile sociale ale apariției europanto sunt inconsecvențele sociale, absența instituțiilor solide și nevoia de comunicare” (Les langues du monde, 1999, p. 148).

Oare va fi *europanto* o revenire la ceea ce a fost înainte de turnul Babel ? De ce nu, pe culoarele instituțiilor europene, dar nu și în sălile de reuniune. Iată de ce în Republica Moldova politicienii trebuie să-și dea seama de importanța sporită de punere în circulație a limbilor de comunicare internațională la nivelul instituțiilor de stat. Politicile în domeniul studierii limbilor trebuie să fie modificate și ele la rândul lor.

Republica Moldova trebuie să-și rezolve neîntârziat problemele lingvistice și să instituie politici lingvistice corecte. Lingviștii sunt cei care ar trebui să-și aducă aportul la soluționarea acestei sarcini, și nu doar politicienii. Acțiunea lingviștilor trebuie să fie organizată, fundamentată științific și orientată în mod pragmatic spre viața reală. Lingviștii trebuie să-și părăsească birourile și sălile de bibliotecă pentru a anunța politicienilor că ei există, sunt mulți și decizi să schimbe lucrurile, și că e de datoria lor să pună punctul final pe “i” în problema limbii române în RM, care trebuie să fie independentă de orice putere politică, pentru a exclude pe viitor orice tentativă de exploatare a limbii în favoarea intereselor politice.

„Iată de ce acțiunea umană asupra limbilor, dacă ea vrea să fie mai mult decât o halucinație a maestrului, trebuie să se dezvolte independent de orice putere. Partea pe care o ia lingvistul, atunci când situația îi conferă legitimitate, în lucrul de planificare și de reformare, este, alături de predarea limbilor, traduceri și răspunsului la provocările informaticii, una din importantele căi de aplicare care îi oferă un prilej real de a avea influență asupra lucrurilor. Revendicându-și locul în acțiunea reformatoare a limbilor, lingvistul poate contribui la angajarea viitorului acestora și, într-o oarecare măsură, a viitorului poporului pe care-l reprezintă, pe căi mai sigure” (Hagège, 2002, pp. 270-271).

Cu aceste cuvinte ale lui Claude Hagège încheiem articolul, în speranța că modesta noastră contribuție va găsi o continuitate durabilă în acțiunile intelectualității din RM într-un beneficiu și gloria limbii române.

Surse bibliografice :

- Barthes, Roland. *Le bruissement de la langue*. Paris, Editions du Seuil, 2002. 440 p.
- Coroi I.-C., Balatchi R.-N. *Les valeurs de la francophonie reflétées dans la presse roumaine*. In : Intertext, No3/4, 2008, pp.45-50.
- Farago, France. *Le langage*. Paris, Armand Colin, 2004. 190 p. (p.26).
- Gutu, Ana. *Coerciția limbii – expresia falsului intenționat*. In: Româna ca limbă străină – între metodă și impact cultural. Simpozion internațional. Iași, 23-24 octombrie 2008. pp.26-33.
- Gutu, Ana. *Des langues et des identités en République de Moldova*. Revue électronique Regard sur l’Est. http://www.regard-est.com/home/breve_contenu_imprim.php?id=93
- Hagège, Claude. *L’homme de paroles*. Paris, Folio Essais, 2002. 411 p.
- Han, Bianca-Oana. *Traducere și cotext*. In. Limba română, No11-12m 2009m p.114-118:
- Les langues du monde*. Paris, Pour la Science, 1999. 156 p.
- Modreanu S. *Identité (s) fuyante (s)*. In : La francophonie et la nouvelle identité européenne. Iasi, Editions Universitaires « Alexandru Ioan Cuza », 2008. Pp.333-339.
- Moldovanu, Gheorghe. *Politică și planificare lingvistică : de la teorie la practică*. Chișinău, 2007, 372 p.
- Utker, Alrid. *La philosophie du langage*. Presses Universitaires de France. Paris, 2002.306 p.